

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

2. Borzyk, O. et al. (2023). STEM як innovatsiina stratiia intehrovanoi osvity: svitovy dosvid ta perspektyvy rozvytku [STEM as an innovative strategy of integrated education: global experience and development prospects]. *Herald of science and education*. No. 1 (7), pp. 383–396. [in Ukrainian].
3. Hrytsenko, L. & Sribna, Yu. (2022). Metodyka realizatsii intehratyvnoho pidkholu v shkilnii tekhnolohichnii osviti [Methods of implementing the integrative approach in school technology education]. *Youth and the market*. No. 7–8 (205–206), pp. 107–113. [in Ukrainian].
4. Karabin, O.Y. & Shul, M.V. (2020). Formuvannia tsyfrovyykh kompetentnosti zdobuvachiv osvity v konteksti novoi ukrainskoi shkoly [Formation of digital competencies of educators in the context of the new ukrainian school]. *Innovative pedagogy*. No. 29 (1), pp. 140–144. [in Ukrainian].
5. Kuzmenko, O. (2016). Sutnist ta napriamky rozvytku STEM – osvity [The essence and directions of the development of STEM – education]. *Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education*. No. 9 (3), pp. 188–190. [in Ukrainian].
6. Kushnir, N. et al. (2017). Vidkryti osviti resursy dlia orhanizatsii navchannia u konteksti STEM-osvity [Open educational resources to organize training in the context of STEM-education]. *Open educational e-environment of a modern university*. No. 3, pp. 247–255. [in Ukrainian].
7. Matviichuk, Yu.Yu. (2019). STEAM-osvita yak instrument realizatsii intehrovanoho pryrodnycho-matematychnoho navchannia [STEAM education as a tool for implementation of integrated natural and mathematical learning]. *Collection of scientific works "Pedagogy and psychology"*. No. 62, pp. 144–152. [in Ukrainian].
8. Podliesnyi, S.V. & Tarasov O.F. (2019). Aktualnist vykorystannia STEM-STEAM-STREAM-tekhnolohii v sferi inzhenerno-tekhnichnoi osvity dlia staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Actuality of use stem-steam-stream technologies in engineering and technical education for sustainable development of Ukraine's economy]. *Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute*. No. 2, pp. 123–131. [in Ukrainian].
9. Rudenko, N.V. & Zaitseva, S.S. (2022). Vprovadzhenia elementiv STEAM-osvity na zaniattiakh z inozemnoi movy v umovakh onlain-navchannia [Implementation of STEAM education elements in foreign language online classes]. *Current issues of humanitarian sciences*. No. 57 (2), pp. 277–284. [in Ukrainian].
10. Soroko, N.V. & Pylypchuk, I.L. (2020). Orhanizatsiia STEAM-oriantovanoho osvitnoho seredovyscha zakladu zahalnoi osvity za dopomohoiu servisiv Google [Organization of a STEAM-oriented educational environment of a general education institution using Google services]. *Proceedings. Series: Pedagogical sciences*. No. 191, pp. 161–164. [in Ukrainian].
11. Sharova, T. & Sharov, S. (2018). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv informatyky zasobamy tvorchykh robit [Formation of communicative competence of future teachers of computer sciences by means of creative works]. *Youth and the market*. No. 9 (164), pp. 33–38. [in Ukrainian].
12. Sharov, S. et al. (2021). Ukrainian MOOC: Quantitative and Thematic Analysis of Online Courses. *International Journal on Advanced Science Engineering Information Technology*. No. 3 (11), pp. 1143–1149. [in English].

Стаття надійшла до редакції 06.03.2023

УДК 784.1:[159. 942:159.925

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277518>

Анатолій Мартинюк, доктор педагогічних наук, професор
кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто психологічні особливості хорового співу, окреслено його роль у формуванні емоційного інтелекту особистості. Визначено основні компоненти емоційного інтелекту особистості, а також приділено увагу основам їх розвитку. Констатовано, що хоровий спів взаємозв'язаний з емоційним інтелектом особистості, впливає на його формування та розвиток.

Досліджено емпіричні аспекти впливу хорового мистецтва на особистість у контексті емоційного інтелекту, визначено рівні прояву емоційного інтелекту в експериментальній та контрольній групах.

Ключові слова: хор; хоровий спів; музика; музична терапія; емоційний інтелект; соціальна чуйність; емпатія; самоусвідомлення емоцій; самоконтроль; особистість.

Табл. 2. Літ. 15.

Anatolii Martyniuk, Doctor of Science (Pedagogy), Professor of the
Art Disciplines and Teaching Methods Department,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CHORAL SINGING IN THE ASPECT OF FORMING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE INDIVIDUAL

In the article, the effect of choral singing on the development of the emotional intelligence of a person is theoretically substantiated and empirically investigated. It was established that choral singing has a relationship with the emotional intelligence of a person and affects its development.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Psychological phenomena arising in the process of choral performance are considered in this article in terms of the formation of the emotional intelligence of the individual.

It was established that the relationship between choral art and emotional intelligence is manifested in the following psychological phenomena: empathy, self-awareness of emotions; the development of self-control, which is connected with the development of internal possibilities of adaptation to a stressful situation; managing relations, development of cooperation; social responsibility, attention and respect for individual personal characteristics of everyone, which can be effectively formed in the process of choral singing.

The article is devoted to the study of the peculiarities and directions of the use of choral art in modern practice and its scientific and theoretical understanding. The main focus of the study is on the influence of the choir on the formation of the components of emotional intelligence as the most promising technology for the psychological harmonization of the emotional and the rational in a person.

The research was conducted using such general scientific methods as analysis, synthesis, classification, comparison, content analysis. The results of the study summarize the prospects of using choral singing in the formation of the emotional intelligence of the individual.

Keywords: choir; choral singing; music; music therapy; emotional intelligence; social sensitivity; empathy; self-awareness of emotions; self-control; personality.

Постановка проблеми. У світі очевидна актуальність теми розвитку емоційного інтелекту серед представників різних вікових груп та професій, що обумовлене взаємозв'язком рівня емоційного інтелекту людини та її успішності у всіх сферах життя. Крім того, можна помітити, що тема емоційного інтелекту та засобів його розвитку піднімається як у практичному аспекті (експерименти з розвитку емоційного інтелекту, шляхи розвитку емоційного інтелекту), так і в теоретичному полі.

Найбільш природним і органічним серед способів розвитку емоційного інтелекту є спосіб звернення до музичної діяльності, оскільки у музиці закодовано весь емоційний спектр психічних процесів людини.

Хорова діяльність завжди була потужним соціоутворювальним інструментом, а також сприяла вихованню гармонійно розвиненої особистості та якостей людини, що було помічено ще за часів античності. Історія професійного хорового виконавства в Україні бере початок від часів Київської Русі. Усі аспекти суспільного життя людини, зокрема духовно-релігійні, емоційно-чуттєві, знаходили втілення у високохудожніх музичних творах для хору, які до сьогодні становлять основу репертуару сучасних хорових колективів, у тому числі студентських та молодіжних. У наш час хорове виконавство набуває нового змісту у світлі останніх досліджень у галузі психології, соціології, педагогіки.

Актуальність і практична значущість порушеної проблеми полягають у тому, що в психології ще не нагромаджено продуктивний досвід використання хорового співу та технік роботи з компонентами емоційного інтелекту, у той час як саме емоційний інтелект є засобом розв'язання більшості життєвих проблем особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Центральною темою соціологічних та психологічних досліджень двадцятого століття стало вивчення лідерських якостей особистості, творчого потенціалу, обдарованості, що неминуче привело до виникне-

ння питання про співвідношення раціонального та емоційного в людині.

Наприкінці століття проблема розвитку емоційної сфери людини почала розглядатися через виявлення взаємозв'язків між емоцією та інтелектом.

На сьогоднішній день науковці розробили цілу низку моделей емоційного інтелекту (Д. Гоулман, Р. Бар-Она, Дж. Мейер, П. Селовей, Д. Карузо, Д. Люсин та ін.); учені провели дослідження щодо його впливу на успішність в окремих видах діяльності (І. Єгоров, А. Петровська, С. Дерев'янка та ін.); вчені докладно обговорюють структуру та методи вивчення емоційного інтелекту (Д. Люсин, Е. Носенко, Н. Коврига, М. Манойлова, О. Власова, Т. Березовська, В. Шадріков, І. Плужников та ін.).

Починаючи з 20-х рр. минулого століття, видатні музиканти-педагоги (Н. Брюсова, В. Коротигін, Н. Ковін, А. Шеншин, а пізніше (В. Шацька, О. Апраксина, Н. Гродзенська та ін.), підкреслюючи психологічну спрямованість музичних занять, особливого значення надавали духовно-моральному вихованню засобами музики. Багато діячів (Е. Абдуллін, А. Болгарський, Д. Бондаренко, І. Гавран, Л. Зінов'єва, І. Коваленко, П. Ковалик, О. Коренюк, А. Лашенко, Т. Смирнова, І. Топчієва, Л. Хлебнікова та ін.) говорили про емоційне виховання у хоровій діяльності, що є системою яка через сприйняття, запам'ятовування, усвідомлення, розуміння музики та тексту пробуджує переживання, бажання долучитися до краси відтворення сенсу через спів.

Доцільно зазначити, що поняття “вокально-хорова діяльність” досить часто використовують у дослідженнях в галузі загальної музичної психології та хорової творчості такі вчені: Г. Дмитрієвський, Д. Локшин, К. Птах, В. Соколов, Г. Струве, Г. Стулова, П. Чесноков, В. Попов та ін. При цьому єдність мети та умов становить основне завдання. Важливими для становлення людини в хоровому колективі є потреба в соціальних контактах із собі подібними, пізнавальна потреба та потреба у зовнішніх враженнях, особистісному сенсі [5].

Виходячи з цього, ми вважаємо, що будь-який хорівий колектив – це простір, де створені сприятливі умови для творчого й особистісного зростання як у галузі вокально-хорової діяльності, духовно-морального розвитку, так і в розширенні суб'єкт-суб'єктної залежності, у сфері культури спілкування, взаємодоповнюваності тих, що співають.

Мета статті полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні доцільності, ефективності використання хору та емпіричному дослідженні його впливу на формування і розвиток компонентів емоційного інтелекту особистості.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній момент у зарубіжній та вітчизняній науці представлено декілька підходів до поняття “емоційний інтелект”, створено алгоритм обчислення його коефіцієнта.

Дж. Мейер і П. Селовей визначали емоційний інтелект як здатність сприймати та виражати емоції, асимілювати емоції та думки, розуміти й пояснювати емоції, а також регулювати емоції (власні та інших людей) [14].

На думку Д. Люсіна, емоційний інтелект треба визначати як здатність до розуміння своїх і чужих емоцій (людина може розпізнати емоцію, ідентифікувати її, зрозуміти причини її виникнення і наслідки, до яких вона приведе) та здатність до керування власними емоціями й емоціями інших людей (людина може контролювати інтенсивність емоцій та їх зовнішнє вираження, доволіно викликати ту чи ту емоцію) [11].

У теорії Р. Бар-Она емоційний інтелект отримує вкрай широке трактування, виступаючи як набір деяких узагальнених особистісних якостей. Підкреслимо, що Р. Бар-Он заснував свої уявлення про емоційний інтелект на особливостях особистості, що досягла успіхів у житті [7].

Отже, емоційний інтелект особистості – це система стійких зв'язків емоційного інтелекту з рисами особистості, що сприяють просоціальній поведінці (емоційній креативності, адаптивності, самосприйняттю та прийняттю інших, товариськості, емоційній комфортності).

Розуміючи цінність емоційного інтелекту для особистісної самореалізації, сучасні педагоги і психологи, методисти перебувають у пошуку найбільш ефективніших інструментів для його формування і розвитку.

С. Дерев'яно наголошує на важливості теоретичного обґрунтування програм розвитку емоційного інтелекту, виділяючи найбільш доцільні напрями: поведінковий, когнітивний, гуманістичний. Вчений також виділяє найефективніші методи розвитку емоційного інтелекту: арттерапія, поведінкова та когнітивна терапія, гра, дискусія [6].

Найбільш природним і органічним з-поміж способів розвитку емоційного інтелекту є звернення до

музичної діяльності, оскільки у музиці закодовано весь емоційний спектр психічних процесів людини.

Природа створила людину, щоб вона мала чудовий інструмент для вираження емоцій у музичній формі. Цей інструмент – голос, неповторний тембр якого здатний передати у співі найтонші нюанси індивідуальних рис особистості [12].

Найдавнішою активною формою співочої діяльності є хорівий спів. Ще в Стародавньому Єгипті з'явилася професія хейронома (попередника сучасного диригента), а хори стали важливим елементом релігійних культових дій, храмових обрядів, містерій [1].

В античний період значення хорівого мистецтва було настільки вагомим, що людина, яка не вміла співати в хорі, вважалася неосвіченою. У працях античних філософів відзначається соціальна роль хорівого співу, зокрема, в Аристотеля, Цицерона, Горация [5]. Хоріве мистецтво виділяється серед інших видів музичного мистецтва як найефективніше, зокрема, в аспекті виховання почуття спільності, розуміння людей та як засіб розвитку гармонійної особистості.

Платон характеризував хорівий спів як “божественне і небесне заняття, що зміцнює все добре і шляхетне в людині” [2].

У період Середньовіччя соціальна роль хорівого співу у створенні почуття спільності в людей, емоційного резонансу відзначалася В. Кесарійським [5].

Хоріве мистецтво у своєму історичному русі переживало періоди піднесення та спаду залежно від філософсько-етичних та політичних тенденцій суспільства. Однак природа хорівого співу спочатку містить у собі такий величезний потенціал для гармонізації людського суспільства та для розвитку індивідуальних якостей особистості, що і в наш час стрімких змін та мінливості естетичних уподобань хоріве виконавство не втратило свого місця у сучасній музичній культурі [7].

Дослідження в галузі емоційного інтелекту дозволяють нам розглянути процес хорівого співу в соціопсихологічному аспекті. Розроблені концепції емоційного інтелекту включають різні сфери життєдіяльності людини [3].

Можна виділити два рівні впливу співу на людину: фізично-фізіологічний та психологічний.

Спів сприяє розвитку лицьової мускулатури, а також мускулатури шийного відділу. Спів, однак, сприяє розвитку артикуляційних здібностей, а опосередковано – моториці дрібних і точних рухів кінцівок. Розвиток дрібної моторики м'язів обличчя сприяє активізації мовних центрів мозку. Крім того, у процесі співу активно розвиваються мовні навички. Відомо, що люди, які заикаються в повсякденному мовленні, практично позбавлені цієї складності під час співу, а ця навичка з часом закріплюється і в повсякденному мовленні [10].

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Досвід численних хорових колективів (у тому числі автентичних хорових гуртів, дитячих хорових колективів, хорових колективів підприємств та організацій) показує, що загальний фізичний стан учасників хорів, як правило, перебуває на вищому рівні, ніж у їхніх колег (однокласників), які не займаються регулярно хоровим співом. Неодмінною умовою описаного позитивного впливу занять хоровим співом на стан здоров'я хористів є забезпечення достатньою циркуляцією свіжого повітря у приміщенні для занять.

За даними Б. Олех, кількість днів непрацездатності в людей, які займаються в хорах на підприємствах Варшави, Кракова, Вроцлава, у середньому на 30 % менша, ніж загалом на підприємствах) [6].

На думку вчених, хоровий спів виявляє важливий психологічний ефект, відзначений багатьма дослідниками: слова, які людині буває складно вимовити в повсякденному мовленні, порівняно легко вимовляються під час співу. При цьому емоції, які супроводжують спів, закріплюються в повсякденній поведінці.

Поняття “втілення”, “відтворення”, “сприйняття”, “віддавання стану чути” передають процес творення, який супроводжується психологічним переживанням. Живе відчуття музики під час осмислення музичного твору, якого не можна досягти за допомогою лише різних пояснювальних промов, зокрема, під час хорового співу стає ефективним ключем до розуміння музики [2].

Як стверджує В. Суханцева, розуміння сенсу музики як феномена, що об'єднує “глибинні структури буття з людською психікою, що, звісно, перевищує межі виду мистецтва чи художньої діяльності” [9].

Хоровий спів має початкову властивість дарувати себе, ділитися творчою радістю, втішати у горі, зміцнювати віру. Хоровий спів – явище духовного життя, що виражає найглибші людські переживання за допомогою слова та звуку. Це – один із проявів естетичного у світі людини, людського існування. Він прямо впливає на емоції і вимагає спеціальних пояснень. Чуттєвий за своєю природою вид мистецтва, хоровий спів дає можливість людині поринути у той шар буття, який перебуває поза поняттями [3].

На думку психологів, сутність хорового співу найкраще характеризує особистісні уявлення, відчуття та переживання. Це явище містить таємну духовну основу, свої метафізичні глибини, розкриває та формує соціальну чуйність особистості [9].

Під соціальною чуйністю розуміється здатність до співпереживання, чи емпатії. При цьому важливо розуміти, що “співпереживання – основна з навичок, що утворюють соціальну чуйність. Уміти співпереживати – не означає ставитися до емоцій інших людей як до власних, і намагатися догодити всім і кожному” [2].

З давніх-давен хоровий спів мав властивість об'єднувати людей у процесі трудової діяльності, у станах горя і радості, веселощів і скорбот.

На сценічному майданчику хор завжди постає як єдиний організм, що підтверджується експериментально. Такі психологічні феномени, як духовна спільність людей, емоційне піднесення знайшли вираження у фізіологічних процесах, що відбуваються в організмах учасників хорової діяльності. Нейрофізіологи та психологи Університету Гетеборга (Б. Вікхофф та його колеги, автори статті у журналі *Frontiers in Neuroscience*) провели дослідження щодо змін серцевого ритму у студентів, які співають у хорі [8].

Розглянемо, як ці поняття корелюються з психологічними феноменами, що формуються у процесі хорового виконавства.

Так, у теорії видатного ізраїльського психолога Р. Бар-Она міжособистісна сфера, згідно з концепцією, включає: емпатію – здатність розуміти, що інші люди можуть відчувати та думати; соціальну відповідальність – здатність співпрацювати з іншими людьми та бути корисним членом своєї соціальної групи; міжособистісні відносини – вміння зав'язувати та підтримувати відносини, які взаємно благотворні та відзначені здатністю до компромісів та почуття соціальної близькості [7].

Хор допомагає людині краще розуміти себе, свої емоційні переживання (самоусвідомлення емоцій). Під самосвідомістю Д. Гоулман та його колеги розуміють здатність до рефлексії та адекватної оцінки індивідом “характеру власних емоцій, а також усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, цінностей та мотивів”. Розвинена самосвідомість дозволяє лідерам ефективно використовувати інтуїцію, під якою у цьому контексті розуміється “здатність застосовувати при прийнятті управлінських рішень не лише технічні знання, а й життєву мудрість” [2].

Як повідомляє Д. Гоулман, згідно з даними неврологічних досліджень, вміння прислухатися до власних відчуттів допомагає бачити сенс у морі інформації, а отже, приймати грамотніші рішення [2].

Істотним психологічним фактором, що визначає рівень життя сучасної людини, є її внутрішні можливості адаптації до стресових ситуацій. У концепції емоційного інтелекту Р. Бар-Она цей аспект психічної реальності людини представлений двома здібностями: здатністю залишатися спокійним та зосередженим у ситуації стресу, конструктивно протистояти суперечливим емоціям та несприятливим обставинам; здатністю контролювати свої імпульси [7].

Самоконтроль у рамках концепції емоційного інтелекту найбільш тісно пов'язаний із самосвідомістю, оскільки, якщо ми не розуміємо своїх почуттів, то не можемо керувати ними. Страх помилки, критики, хвилювання від підвищеної уваги величезної кількості людей – усіма цими складними,

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

суперечливими емоційними імпульсами вчиться керувати учасник хору за кожного концертного виходу на сцену. Самовладання, концентрація уваги на виконанні нотного тексту та вказівки хормейстера в умовах сценічного стресу – це ті якості, які виробляються участю у хорovій діяльності. Тим часом, на думку Д. Гоулмана, розвинений самоконтроль є тим елементом емоційного інтелекту, який не дозволяє почуттям диктувати особистості свою волю. Саме він надає ясність розуму, наділяє людину енергією, яка так необхідна лідерам, і рятує її від впливу руйнівних емоцій [2].

Таким чином, стає очевидним, що сфера емоційного інтелекту, пов'язана з розвитком внутрішніх можливостей адаптації до стресової ситуації так само, як і раніше згадані галузі соціальних взаємодій можуть активно розвиватися у процесі хорового виконавства.

Управління відносинами в рамках концепції емоційного інтелекту визначається як доброзичливий вплив, що має певну мету: спрямовувати людей у потрібному напрямку, неважливо, чи йдеться про згоду з маркетинговою стратегією чи про запуск нового проекту. Як показали дослідження Д. Гоулмана та його колег, емоційні лідери вмільо пробуджують інтерес до спільної справи. Завдяки їм люди знаходять сенс і бачать щось більше за рутину повсякденних завдань або контрольних звітів, які часто займають місце дійсно значущої концепції [3].

Хоровий спів завжди є феноменом естетичного, духовного і має "надкомунікативне" значення у взаємодії людини зі світом та навколишніми [14]. У процесі спільної музичної творчості міжособистісні відносини учасників хору набувають властивостей співробітництва, взаємної підтримки та поваги. Кожен учасник хорового колективу розкриває свої особистісні та професійні індивідуальні якості, які привносять особливий неповторний колорит до загального ладу хорового колективу.

Отже, можна стверджувати, що властивості емоційного інтелекту, які належать до міжособистісної сфери, такі як емпатія, вміння контролювати та розуміти власні емоції, соціальна відповідальність, увага та повага до індивідуальних особистісних особливостей, можуть ефективно формуватися у процесі хорового співу.

Безперечним є факт, що оптимістичний настрій особистості, здатність відчувати стан творчого натхнення, щастя, ентузіазму є властивостями особистості, яка успішна у самореалізації.

Згідно з дослідженнями А. Маслоу, саме прагнення самоактуалізації є вершиною позначеної ним піраміди потреб. Самоактуалізація – це квінтесенція людського в людині, що здійснює її прорив до стану усвідомленості та творчості [12].

У концепції емоційного інтелекту Р. Бар-Она особистість, що самоактуалізується, сповнена оптимізму і здібності з ентузіазмом вдаватися до захоплення, відчувати радість життя, ділитися нею з навколишніми людьми. Саме ці властивості становлять сферу загального настрою, що характеризує розвинений емоційний інтелект особистості [2].

Хорове виконавство привносить у життя людини емоції радості та гордості за спільно досягнутий творчий результат, що підвищує самооцінку. У процесі злагодженого співу, на піку емоційного єднання учасники хору зазнають екстатичних переживань, стану творчого піднесення та натхнення, що загалом допомагає їм зберігати умиротворене і радісне тло загального настрою у повсякденній діяльності [6].

Отже, мета дослідження полягає у вивченні особливостей впливу хору на розвиток та формування компонентів емоційного інтелекту особистості. Завданням дослідження було емпірично дослідити ці прояви.

Для вивчення впливу заняття хором на формування емоційного інтелекту ми використали методики, які за своїми можливостями здатні розв'язати завдання дослідження: Методика діагностики емоційного інтелекту М. Манойлової [8]; Діагностика емоційного інтелекту – Опитувальник емоційного інтелекту К. Барчард [4].

Дослідження проводилося у Київській дитячо-юнацькій музичній вокально-хореографічній студії "Світанок" (60 учасників) та у Київській гімназії ім. Богдана Хмельницького (60 школярів). До участі у дослідженні всього було залучено 120 учасників, особи жіночої та чоловічої статі від 15 до 17 років.

Результати емпіричного дослідження представлені у таблицях 1 та 2.

Показники вибірки юнаків – учасників хору і показники юнаків – учнів гімназії мають помітні відмінності в числових показниках, за результатами сформованості компонентів емоційного інтелекту: "усвідомлення власних почуттів та емоцій", "управління своїми почуттями та емоціями", "усвідомлення почуттів та емоцій інших людей", "управління почуттями та емоціями інших людей". Експериментальна група (учасники хору) показує високий результат – 100 %; 90 %; 95 %; 91,6 %, щодо контрольної групи (учні гімназії), вона демонструє удвічі нижчі показники – відповідно 51,6 %, 43,3 %, 40 %, 36,6 %. Вищий рівень значень за шкалами компонентів емоційного інтелекту демонструє вибірка учасників дитячої музичної студії. Відмінність у показниках компонентів емоційного інтелекту в різних вибірках є важливою для нашого дослідження. Це підтверджує наше припущення з приводу того, що емоційний інтелект та сформованість його компонентів більш виражена та розвинута у юнаків, які займаються хорovим співом.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ
ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ**

Таблиця 1

Методика діагностики емоційного інтелекту М. Манойлової

<i>Шкали компонентів емоційного інтелекту</i>	<i>Експериментальна група n=60</i>		<i>Контрольна група n=60</i>	
	<i>Абс.</i>	<i>%</i>	<i>Абс.</i>	<i>%</i>
Шкала 1. Усвідомлення своїх почуттів та емоцій	60	100	31	51,6
Шкала 2. Управління своїми почуттями та емоціями.	54	90	26	43,3
Шкала 3. Усвідомлення почуттів та емоцій інших людей	57	95	24	40
Шкала 4. Управління почуттями та емоціями інших людей.	55	91,6	22	36,6

Щодо рівнів прояву емоційного інтелекту, результати дослідження представлено у таблиці 2.

У ході емпіричного дослідження виявлено, що у показниках експериментальної та контрольної групи є суттєві відмінності. Показники високого рівня прояву зафіксовано у 83,3 % з вибірки учасників хору та 18,3 % серед учнів гімназії. Виявлений ви-

сокий рівень емоційного інтелекту передбачає відсутність чи незначну різницю в ієрархічній залежності окремих компонентів, усі форми інтегративно виявляються у всіх рівнях. Емоційний інтелект вважається високо розвиненим за умови, що всі форми представлені якісними характеристиками і реалізуються у взаємодії, поведінці та діяльності.

Таблиця 2

Діагностика емоційного інтелекту – Опитувальник емоційного інтелекту К. Барчард

<i>Рівні емоційного інтелекту</i>	<i>Експериментальна група</i>		<i>Контрольна група</i>	
	<i>Абс.</i>	<i>%</i>	<i>Абс.</i>	<i>%</i>
Високий	50	83,3	11	18,3
Середній	10	16,7	15	25
Низький	0	0	34	56,7

Середній рівень розвитку емоційного інтелекту виявлено у 16,7 % з експериментальної групи та у 25 % з контрольної групи, що характеризується яскравою вираженістю розвитку окремих аспектів емоційного інтелекту та низьким рівнем розвитку інших його компонентів. Середній рівень передбачає наявність здатності до розвитку окремих компонентів емоційного інтелекту.

Показники вибірки юнаків, учасників хору та показники юнаків, учнів гімназії мають помітні відмінності в показниках прояву низького рівня емоційного інтелекту. Так, значимим для нашого дослідження є відсутність його в експериментальній групі та високі показники у контрольній (56,7 %), що характеризується відсутністю мотивації досягнення успіху у навчальній діяльності цих юнаків, у взаємодії та спілкуванні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Констатовано, що хор – це специфічна форма для налагодження міжособистісних відносин та певного виду емоційного контакту у спільній художній діяльності.

Таким чином, на підставі отриманих даних ми дійшли висновку, що вокально-хорова діяльність є

одним з ефективних і багатопланових ресурсів формування емоційного інтелекту особистості.

Отже, психологічні особливості хорового співу у аспекті формування емоційного інтелекту особистості, відповідно до проблеми нашого дослідження, – це частина формування успішної особистості, яка є важливою умовою її гармонійного життя. Формування та розвиток емоційного інтелекту особистості є необхідною умовою її становлення, яка є нагальною потребою у сучасному світі.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу охарактеризувати психологічні особливості впливу хору на формування емоційного інтелекту особистості. Методики емпіричного дослідження, які були використані, взаємопов'язані та показали майже однаковий результат. Отримані результати дослідження говорять, що процес формування емоційного інтелекту має зв'язок із залученням особистості до хорового співу, до взаємодії з музикою, яка формує та гармонізує раціональне й емоційне в особистості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні та апробації психологічної програми розвитку емоційного інтелекту юнаків шляхом залучення їх до хорового співу.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВОГО СПІВУ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2015. 308 с.
2. Голуман Д. Емоційний інтелект. Дніпро: АСТ: ВКТ, 2019. 478 с.
3. Горбенко С.С. Дитяче хорове виховання в Україні: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1999. 253 с.
4. Князєв Г.Г. Адаптація версії "Опитувальника емоційного інтелекту". *Психологічний журнал*. Київ: Барчард, 2012. № 4. С. 112–120.
5. Кияновська Л.О. Музична психологія, її роль і місце в музичній освіті України. *Музична освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку: матеріали наук.-практ. конф.* Київ: АМУ, 2011. С. 153–157.
6. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Черніг. держ. пед. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2019. 327 с.
7. Маляренко Г.Ю. Формування музичного сприйняття. *Музична психологія та психотерапія*. 2009. № 2. С. 46–72.
8. Манойлова М.А. Методика діагностики емоційного інтелекту. МЕІ. Харків: 2014. 24 с.
9. Масол Л.М., Грищенко Т.А. Становлення і розвиток музично-естетичного виховання у гімназіях України (XIX – початок XX ст.). *Художня освіта і проблеми виховання молоді*. Київ: ІЗМН, 2017. С. 40–57.
10. Носенко Е.І. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ, 2013. 126 с.
11. Робертс Р.Д., Меттьюс Дж., Зайднер М., Люсін Д.В. Емоційний інтелект: проблеми теорії, вимірювання та застосування на практиці. *Психологія. Журнал Вищої школи економіки*. 2004. Т. 1. № 4. С. 3–26.
12. Холопова В.М. Музичні емоції. Харків, 2010. 325 с.
13. Matthews G. Emotional intelligence: Science and myth. Cambridge, MA: MIT Press, 2014. 420 p.
14. Salovey P., Mayer J.D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1990. Vol. 9. pp. 185–211.
15. Ackerman C. What is emotional intelligence? Ways to improve it. URL: <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-eq>
16. Horbenko, S.S. (2019). Dytiache khorove vykhovannia v Ukraini [Children's choir education in Ukraine]. Educational and methodical manual. Kyiv, 253 p. [in Ukrainian].
17. Kniaziev, H.H. (2012). Adaptatsiia versii "Opytvalnyka emotsiinoho intelektu" [Adaptation of the version of "Questionnaire of emotional intelligence"]. *Psychological journal*. No. 4. pp. 112–120. [in Ukrainian].
18. Kyianovska, L.O. (2011). Muzychna psykholohiia, yii rol i mistse v muzychnii osviti Ukrainy [Music psychology, its role and place in music education of Ukraine]. *Muzychna osvita v Ukraini. Suchasnyi stan, problemy rozvytku materialy nauk.-prakt. konf. – Music education in Ukraine. Current state, problems of development: materials of sciences*. Kyiv, pp. 153–157. [in Ukrainian].
19. Emotsiinyi intelekt yak chynnyk sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii osobystosti do studentskoho seredovyshcha [Emotional intelligence as a factor of social and psychological adaptation of the individual to the student environment]. *Candidate's thesis*. Chernihiv state ped. University named after Taras Shevchenko. Chernihiv, 2019. 327 p. [in Ukrainian].
20. Maliarenko, H.Yu. (2009). Formuvannia muzychnoho spryiniattia [Formation of musical perception]. *Music psychology and psychotherapy*. No. 2. pp. 46–72. [in Ukrainian].
21. Manoilova, M.A. (2014). Metodyka diahnostryky emotsiinoho intelektu [Methods of diagnosing emotional intelligence]. Kharkiv, 24 p. [in Ukrainian].
22. Masol, L.M. & Hryshchenko, T.A. (2017). Stanovlennia i rozvytok muzychno-estetychnoho vykhovannia u himnaziakh Ukrainy (XIX – pochatok XX st.) [Formation and development of musical and aesthetic education in Ukrainian gymnasiums (XIX – beginning of XX centuries)]. *Art education and problems of youth education*. Kyiv, pp. 40–57. [in Ukrainian].
23. Nosenko, E.L. & Kovryha, N.V. (2003). Emotsiinyi intelekt: kontseptualyzatsiia fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: the conceptualization of the phenomenon, basic functions]. Kyiv, 126 p. [in Ukrainian].
24. Roberts, R.D., Mettius, Dzh., Zaidner, M. & Liusin, D.V. (2014). Emotsiinyi intelekt: problemy teorii, vymiruvannia ta zastosuvannia na praktytsi [Emotional intelligence: problems of theory, measurement and application in practice]. *Psychology. Journal of the Higher School of Economics*. Vol. 1. No. 4. pp. 3–26. [in Ukrainian].
25. Kholopova, V.N. (2015). Muzykalni emotsii [Musical emotions]. Kharkiv, 325 p. [in Ukrainian].
26. Matthews, G. (2014). Emotional intelligence: Science and myth. Cambridge, MA: MIT Press, 420 p. [in English].
27. Salovey, P. & Mayer, J.D. (2010). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, Vol. 9. pp. 185–211. [in English].
28. Ackerman, C. What is emotional intelligence. Ways to improve it. Available at: <https://positivepsychology.com/emotional-intelligence-eq> [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.03.2023

Україно, Україно! Серце моє, ньєрко! Як згадаю твою долю, заплаче серденько!"

*Тарас Шевченко
("Тарасова ніч")*

